

Tarvitaanko karttaa?

Virittäjässä on keskusteltu kielenhuollosta. Keskusteluun ovat tähän mennessä osallistuneet Pentti Leino (Vir. 93 s. 554–71, 94 s. 482–88), Esko Koivusalo (94 s. 117–21, 488–92) ja Jaakko Anhava (94 s. 121–26). Keskustelua ja siinä käsiteltyjä asioita voidaan lähestyä monelta eri kannalta. Oma näkökulmani on vähän erilainen ensinnäkin jo siitä syystä, että äidinkieleni ei ole suomi vaan englanti.

Suomalainen kielenhuolto oli minulle Suomeen tullessani ja on vielä nytkin täysin vieras: olen kotoisin kieliyhteisöstä, jossa kielen normittaminen ei ole samalla tavalla institutionaalistunut kuin Suomessa. Maissa, joita perinteisesti pidetään englanninkielisinä eli Englannissa, Skotlannissa, Irlannissa, Yhdysvalloissa, Kanadassa, Australiassa ja Uudessa Seelannissa on noin 332,5 miljoonaa englannin puhujaa. Lisäksi monessa maassa englanti on virallinen kieli tai sillä on virallinen asema toisen kielen rinnalla tai useampien kielten joukossa, mm. Nigeriassa, Intiassa, Filippiineillä ja Singaporessa¹. Siitä huolimatta en ole koskaan kuullut kenenkään puhuvan

¹ Bernard Comrie (toim.) 1987: *The World's Major Languages*. Croom Helm, London. S. 77–78. Kirjasta ilmenee sellainenkin mielenkiintoinen seikka, ettei englannilla ole virallista asemaa Yhdysvalloissa: sen asemaa ei ole laissa vahvistettu, vaan se perustuu totuttuun käytäntöön.

normien »kaaostilasta», kuten Anhava asian ilmaisee. Anhava tietää varmaan itsekin, että asian tajuaminen kaaostilaksi on sidoksissa siihen, että kieltä pyritään tietoisesti normittamaan ja normittamista ainakin yritetään keskittyneesti institutionaalistaa.

Englannin kielessä ei ole osuvaa käännösvastinetta sanalle *kielenhuolto*: ilmausta *language planning* käytetään mielestäni lähinnä kielestä, josta kehitetään kirjoitettua kieltä; ilmaus *language revision* taas viittaa lähinnä ulkomaalaisen kirjoittaman tekstin korjaamiseen. Samaan semanttiseen kenttään kuuluu mm. sana *editing*, mutta sillä on taas erilainen merkitys. Puhutaan kyllä standardienglannista, mutta kansainvälisesti se on melko löyhä kirjallinen normi. Standardienglantia opitaan osittain koulussa, jossa pääpaino on ortografiassa. Kielioppaitakin on saattavissa, enkä olisi yllättynyt, vaikka niissä annettaisiin ristiriitaisia tietoja tai neuvoja. Kuten mikä tahansa normi standardienglanti on lähinnä kieliyhteisön määräämä: siihen vaikuttaa eri suuntiin vetäviä yhtäläistymis- ja erilaistumisprosesseja.

Suomen normitettu kieli voi Koivusalon kirjoituksen (Vir. 94 s. 119) perusteella ulottua mihin tahansa: »kielitoimistosta lähtee saarnaaja melkein vaikka mihin». Se riippuu vain siitä, että joku pyytää tai soittaa. Miksei voida vastata: tämä ei koske normitettua kieltä? Se, että kielitoimistosta puututaan kaikenlaiseen kielenkäyttöön, on semanttisesti relevantti piirre (ks. tuonnempaa): olisihan eri asia, jos Leinin esiin tuoma Koivusalon kirjoitus puhelimen käytöstä olisi

ilmestynyt sihteereille tarkoitettussa etikettikirjassa Sanelma Vuorheen kirjoittamana.

Toinen erikoisuus näkökulmassani on se, että aion käyttää mainittuja Virittäjässä julkaistuja tekstejä havainnollistaakseni tiettyjä seikkoja kielentutkimuksessa, jotka ovat relevantteja kielenhuollolle, jos sitä ylipäätään harrastetaan. Käytän siis Leinon, Koivusalon ja Anhavan tekstejä aineistona, ikään kuin ne olisivat edustamassa mitä tahansa ihmisten välistä erimielisyyttä. Näissä teksteissä on kysymys kielenhuollosta, mutta olisi hyvin voinut olla kysymys esimerkiksi uskontoa tai politiikkaa koskevasta erimielisyydestä. Tällaiset tekstit, joissa on konflikteja, ovat mielenkiintoisia, sillä ne tuovat esiin yhtä ja toista kielestä ja kieliyhteisöstä. En ole tehnyt perusteellista tutkimusta – enkä aiokaan tehdä – mutta uskon, että minulla on jotain sanottavaa.

Ensin yritän tehdä selväksi muutamia perusoletuksiani, sillä tiedän, että ne ovat erilaiset kuin Leinon, ja oletan, että ne ovat myös erilaiset kuin Anhavan, Koivusalon ja monien lukijoiden. Näkökulmaani voi luonnehtia tekstisemantiikaksi. Tekstillä tarkoitan sekä puhuttua että kirjoitettua kieltä. Teksti voi olla yhtä lailla rupattelua ravintolassa kuin tieteellinen artikkeli tai kaunokirjallisuuden teos.

Kuten sana *tekstisemantiikka* implikoi, teen eron semantiikan ja tekstisemantiikan välillä.² Semantiikalla tarkoitan sellaista tutkimusta, jossa tarkastellaan niitä kielellisiä merkityksiä, jotka ovat kunkin kielen puhujien käytettävissä ja jotka ovat riippuvaisia kyseisen kielen kieliopillisista ja leksikaalisista voimavaroista. Siten oletan, että esimer-

kiksi Australian goonijandin kielen puhujalla on erilaisia kieliopillisia ja leksikaalisia voimavaroja käytettävissään kuin suomalaisella, ja tältä kannalta katsottuna goonijandin merkitysmaailma on erilainen kuin suomen. Näillä leksikaalisilla ja kieliopillisilla voimavaroilla luodaan myös merkityksiä; esim. sanoin äsken, että teksti voi olla rupattelua ravintolassa. Joillekin tämä saattaa olla uusi merkitys.

Teksteissä taas merkityksellä on erilaisia ulottuvuuksia. Tekstisemantiikalla tarkoitan niitä merkityksiä, jotka ovat käytettävissä tai jotka luodaan jostain suuremmasta merkityksellisestä kokonaisuudesta. Ilmausten tulkintaan vaikuttaa ensinnäkin sellaisia tilannekontekstitekijöitä kuin esim. kuka puhuu ja kenelle puhutaan. Niinpä edellä mainittuja puhelimen käyttöohjeita ymmärrettäisiin eri tavalla, jos ne olisi esittänyt kielenhuoltajan sijasta mannekiinotoimiston päällikkö, kuulijan isoäiti tai Pirkka-Pekka Petelius. Toiseksi tekstisemantiikkaan kuuluu se, että ilmauksia tulkitaan muiden tekstien perusteella. Esimerkiksi Helsingin Sanomissa oli jonkin aikaa sitten Karin piirros, jossa presidentti huutaa linnan parvekkeelta: »Apuvaa!» Tämä on merkityksetöntä sellaiselle, joka ei ole nähnyt televisiosarjaa Pulttibois tai kuullut siitä jotakin muuta kautta. Tämän tekstin merkitys riippuu siis olennaisesti muista teksteistä. Tässä Pulttibois-esimerkissä korostuvat kyseisten tekstien väliset riippuvuus-suhteet, mutta samalla tavalla kaikki tekstit riippuvat toisistaan.

Tekstisemanttisesta näkökulmasta korostuvat puhujien väliset erot. Kuten tiedetään, on eroja mm. ihmisten sosiaalisessa asemassa, on ammattieroja, sukupuolieroja, ikäeroja, koulutuseroja. Ihmisillä on erilaisia elämänskatsomuksellisia, poliittisia ja uskonnollisia arvoja. He ovat osallistuneet erilaisiin sosiaaliin tilanteisiin, ja teksti (siis puhuttuna tai kirjoitettuna) on heille tilanteen erottamaton osa. He ovat myös lukeneet erilaisia tekstejä. Voidaan puhua erilaisesta

² Tämä jako ei tietenkään kuvaa tyhjentävästi ihmisten merkitysmaailmaa. Onhan meillä muitakin merkkisysteemejä kuin kieli. Eikä jako tietenkään tarkoita sitä, etteivät semantiikka ja tekstisemantiikka vaikuta toisiinsa.

suhtautumisesta tai orientoitumisesta kieleen, erilaisesta asennoitumisesta kielen leksikaalisiin ja kieliopillisiin voimavaroihin. Esim. poliittiset ja elämäntätösumukselliset tekijät saattavat vaikuttaa siihen, miten suhtaudutaan sanoihin *neuvosto*, *vihreä* tai *markkinatalous*. Myös kielenkäyttötilanteisiin suhtaudutaan eri tavoin. Niinpä joidenkin mielestä on soveliasta, että väitöstilaisuudessa luisutaan valmistettujen puheenvuorojen jälkeen vähitellen puhumaan sellaista informaalia puhekieltä, jota osanottajat käyttäisivät ravintolassa samasta asiasta väitellessään. Joidenkin mielestä taas se ei ole sopivaa.

Tällaiset huomautukset puhujien erilaisuuksista ovat tarpeettomia. Ne ovat vanhoja asioita, jotka ovat kaikille tuttuja, niin varsinaisille kielitieteilijöille kuin kielenhuoltajille. Vai ovatko ne sittenkään?

Leino sanoo toisessa puheenvuorossaan, että hän joutuu käsittelemään kolmea tekstiä; ne ovat hänen avauspuheenvuoronsa, Koivusalon vastine ja »se fiktiivinen kirjoitus, jonka kimppuun Koivusalo käy» (Vir. 94 s. 482). Leinon mielestä hänen ensimmäinen tekstinsä on aivan toinen kuin se, jota Koivusalo käsittelee: »hän [Koivusalo] lukee tekstiin paljon sellaista, mitä siihen ei ollut kirjoitettu» (s. 483). Koivusalo puolestaan sanoo tästä väitteestä: »puheenvuorojemme lukijat osaavat kyllä itse ratkaista, mikä osuu, mikä ei» (Vir. 94 s. 488). Leinon väite (ja mahdollisesti myös Koivusalon vastaus siihen) antaa ymmärtää, että se, mitä luetaan tekstistä, on siihen kirjoitettu. Toisin sanoen kirjoittaminen ja lukeminen ovat jonkinlaisessa symbioottisessa suhteessa toisiinsa. (Tällainen viestintämallihan on monesta kielitieteen ja tiedotusopin opikirjasta tuttu: A:n ajatukset siirtyvät B:n päähän.) Voiko niin olla? Käsittäköseni Leinon tekstillä on vain yksi kirjoittaja, mutta lukijoita on saattanut olla useita satoja. Eikä kukaan voi lukea Leinon kirjoitusta samalla tavalla kuin hän itse. Sama koskee Anhavan ja Koi-

vusalon vastausta. Jokainen lukija lukee Leinon tekstiä vähän eri tavalla, sillä ei kenelläkään ole samanlaisia tietoja eikä samanlaista orientoitumista kuin Leinolla. Esimerkiksi ainoastaan Anhava (Vir. 94 s. 123–24) olisi voinut lukea Leinon tekstin ja löytää siitä omia sanojaan:

— — [Leino] luettelee runsaan palstan verran kielenhuoltajien Virittäjässä 1980-luvulla esittämiä »arvoväritteisiä» sanontatapoja — —; *löysinpä joukosta omianikin*.

Mutta tällaiset erilaiset suhtautumistavat vaikuttavat myös siihen, ettei kieltä koskaan voida kahlita. Sanojen merkitykset muuttuvat koko ajan niin ajassa kuin paikassa, vaikka me emme sitä tajuaakaan. Tekstisemanttisilla seikoilla on osuutensa siihen, miten sanat tekstiyyhteydessä tajutaan. Esimerkiksi Leino kirjoittaa ensimmäisessä tekstissään (Vir. 94 s. 559), että *pianismi* on »uusi käsite». Se ei ole sama kuin esim. *pianonsoitto* tai *pianonsoittotaito*. Miten tämä kohta ymmärretään, riippuu mm. siitä, onko lukenut Saussuren teosta Cours de Linguistique Générale tai jotakin sen englanninkielistä käännöstä.³ Saussuren mukaan käsite ja sen ilmaisu ovat sidoksissa toisiinsa: ei ole toista ilman toista. Hän tähdentää erityisesti, että kielessä ei ole positiivisia arvoja, vaan kaikki määritellään negatiivisesti eli suhteessa kaikkiin muihin. Toisin sanoen merkitykseltään läheiset sanat määrittelevät toistensa merkityksiä. Se, joka ei ole lukenut Saussurea, voi ymmärtää tämän kohdan Leinon kirjoituksessa eri tavoin, ja samoin kohdan, jossa Leino kirjoittaa, että kielenhuoltaja hyväksyy kieleen vain uusia ilmauksia uudelle käsitteelle (s. 567). Koivusalo (Vir. 94 s. 490) käsittää

³ Saussure, Ferdinand de 1966 [1916]: Cours de Linguistique Générale. Toim. Charles Bally ja Albert Sechehaye. Payot, Paris. [Englanniksi mm. Roy Harrisin kääntämänä. Duckworth, London, 1983.]

Leinon väittävän, että kielenhuoltajat ovat kieltämässä, »ettei vanhalle käsitteelle saisi ottaa uutta ilmausta», ja ottaa esimerkiksi kielenhuoltajan keksimän sanan *keräysmetalli* ilmaisemaan *romu*-käsitettä. Saussurelaisesta näkökulmasta *romu* ja *keräysmetalli* ovat eri käsitteitä. Keräysmetalli ei ole uusi ilmaus vanhalle käsitteelle vaan uusi käsite (samoin kuin *pianismi*, ks. Leino Vir. 94 s. 559). Mutta toisaalta on varmasti myös kielentutkijoita, jotka eivät ole lukeneet Saussurea. On myös niitä, jotka ovat lukeneet, mutta muun lukemansa pohjalta heillä on erilainen käsitys sanasta *käsite*. Monella saattaa olla *käsitteestä* samanlainen mielikuva kuin Koivusalolla. Entä sitten psykologin, juristin, matemaatikon tai kioskimyyjän käsitys sanasta *käsite*?

Otetaan toinen esimerkki siitä, että sanoja tajutaan eri tavalla. Siteeraan ensin Koivusaloa (Vir. 1/90 s. 119):

Merkitykseltään eriytymättömien vaihtoehtojen runsaus ei ole yksinomaan etu kielenkäyttäjälle. Jokaisella eri näköisellä sanalla voi kyllä olla eri maku — —, mutta normikieleen riittää *saada aikaan*, »saada aikaiseksi» on mielestäni esimerkiksi virkakielessä tarpeeton variantti.

Jos »sanalla on eri maku», niin mistä se johtuu? Minusta on pikemminkin kysymys siitä, että ihmisillä on eri maku. Aiemmin viittasin siihen, että ihmisillä on mm. erilaisia elämänskatsomuksellisia eroja ja he suhtautuvat kieleen eri tavoin. Se vaikuttaa heidän kielenkäyttöönsä ja niihin merkityksiin, jotka syntyvät tekstissä. Koivusalo puhuu tarpeetomista varianteista. Mikä on *nykysuomen* kannalta tarpeeton variantti? Jos variantti on todella tarpeeton, se jää pois käytöstä.

Muistan muutama vuosi sitten kysyneeni ystävältäni, onko mitään eroa *kielentutkijan* ja *lingvistin* välillä. Ystäväni vastasi, että ne ovat Suomessa synonyymeja. Kun luin näitä tekstejä, tajusin, että ne eivät olekaan synonyymeja. Toi-

nessa puheenvuorossaan Leino (Vir. 4/90 s. 483) kirjoittaa:

Sekä »lingvisti», »lingvistinen» ja »kielentutkija» esiintyvät tarkkaan laskien jokainen vain kerran, eivätkä nämä käyttötavat anna mitenkään pohjaa sille ironialle, jota Koivusalo huokuu »tiedettä» ja »lingvistejä» kohtaan. Itse asiassa lingvistiikan ja kielenhuollon jyrkkä vastakkainasettelu on keinotekoista.

On totta, että sanat *lingvisti*, *lingvistinen*, ja *kielentutkija* esiintyvät Leinon tekstissä vain kerran. Itsekin yllätyin tästä Leinon väitteestä ja tarkastelin hänen tekstiään. Leinon teksti on pitkä (17 sivua), ja minun oli vaikea löytää kyseiset sanat. Sana kielentutkimus myös esiintyy, mutta vain kerran. En jaksanut tarkkaan katsoa, esiintyykö sana *tiede* tai *tieteellinen*. Eivät ne ainakaan osuneet silmiini.

Mistä sitten tämä vastakkainasettelu on tullut? Miten näiden sanojen merkitykset ovat alkaneet erkaantua toisistaan? Yritän vastata näihin kysymyksiin.

Kenelle Leinon ensimmäinen teksti on kirjoitettu: millaisia ovat sen mahdolliset lukijat? Se on julkaistu Virittäjässä, joka poikkeaa esimerkiksi tuntemastani englanninkielisestä kielitieteellisestä aikakauslehdestä. Virittäjässä esiintyy kielitieteellisten artikkeleiden lisäksi kielenhuoltoa koskevia kirjoituksia (ja professoreiden merkkipäiviä koskevia kirjoituksia), joten sen lukijakuntaan eivät kuulu ainoastaan kielentutkijat vaan myös kielenhuollon kanssa tekemisissä olevat kuten kielenhuoltajat, opettajat, toimittajat jne. Tämä on mielestäni relevantti tekstisemanttinen piirre. Toinen relevantti piirre on se, että Virittäjässä on julkaistu muita Leinon artikkeleita, joissa Leino kirjoittaa skemaattisuudesta, predikaatiosta ja kehyksestä yms. ja viittaa ulkomaisiin tutkijoihin. Voi olla muitakin relevantteja tekstejä.

Kolmanneksi Leinon ensimmäisestä puheenvuorosta voidaan erottaa kaksi ihmisryhmää. Melko selvästi erottuu kie-

lenhuoltajien ryhmä, johon kuuluvat mm. Koivusalo, Pulkkinen, T. Itkonen. Tiedetään, että »monet esillä olleet kielenhuoltajat ovat eturivin kielentutkijoita», kuten Leino toisessa kirjoituksessaan (Vir. 94 s. 484) mainitsee, mutta tämä seikka jää ensimmäisessä kirjoituksessa taka-alalle. Toinen ihmisryhmä koostuu kielentutkijoista. Nimeltä on mainittu vain muutamia, ja heidän tutkimuksiaan selostetaan vain muutamien rivein. Voidaan olettaa, että Leino itse kuuluu tähän joukkoon, ja voidaan myös olettaa, ettei hän ole koskaan kirjoittanut kielenhuollosta. Leinon kirjoituksessa esiintyy sellaisia sanoja kuin *grammaattinen*, *produktiivisuus* ja *johdin*. Muiden tekstien perusteella tiedetään kielentutkijoiden käyttävän muitakin kielitieteellisiä sanoja. Tiedetään myös, että heidän työhönsä kuuluu tutkimusta ja että argumentointi ja perustelut ovat tärkeitä. Kielenhuoltajat taas käyttävät sellaisia sanoja kuin *snobbaileva*, *helppoyymärteinen* yms. (Niitä on kaksi kokonaista palstaa, mikä myöskään ei ole tekstisemanttisesti irrelevanttia.) Toistuvasti Leino osoittaa, että kielenhuoltajien perustelut ovat ristiriitaisia eikä niitä voida johtaa kielitieteellisistä periaatteista.

Vastakkainasettelu on syntynyt monista tekstisemanttisista seikoista.

Mutta se, miten Leinon tekstiä luetaan, riippuu mm. siitä, mihin ryhmään lukija katsoo kuuluvansa. Jos hän katsoo kuuluvansa kielenhuoltajien ryhmään ja vieläpä jos hänet on mainittu nimeltä, niin Leinon tekstistä nousevat varmasti esiin ne kohdat, joissa esiintyvät sanat *lingvisti* (s. 562) ja *lingvistinen* (s. 566). *Lingvisti* esiintyy virkkeessä, jossa esitetään arviointi: »Lingvisti näkee tehtävän paitsi absurdiksi myös toivottomaksi»; *lingvistinen* taas kohdassa, jossa tehdään johtopäätös kielenhuoltajien perusteluista: »Esitetyt perustelut ovat — ymmärrettävästi — usein keskenään ristiriitaisia, eikä niitä voida johtaa selkeistä lingvistikista periaatteista.»

Ehkä sanat *lingvisti* ja *kielentutkija* ovat Leinolle merkitykseltään eriyttämättömiä variantteja. Ainakin yhdelle lukijalle näin ei ole asian laita: Koivusalon tekstissä niiden merkitykset ovat eriytyneet. Sanalla *lingvisti* (ja sen johdoksilla) on selvästi oma »makunsa», ja sen maku on sidoksissa vastakkainasetteluun, jonka edellytykset olen yrittänyt edellä kuvata.

Koivusalon ensimmäinen teksti on paljon lyhyempi kuin Leinon: se on neljä ja puoli sivua. Siinä esiintyy kahdesti sana *tutkija* ja kolmesti sana *lingvisti*. Sen lisäksi esiintyvät ilmaukset *lingvistinen*, *lingvistik-tieteellinen*, *lingvistikka*, *tieteen arvovalta*, *tieteellinen* ja *tieteellinen jargon*. *Lingvisti*-sanan eri maku tulee Koivusalon rakentamasta tekstisemanttisesta kokonaisuudesta, josta syntyy lingvistin karrikatyyri: lingvisti on sellainen, joka saa pelkän lingvistisen koulutuksen akateemisissa seminaarissa, puhuu tieteen arvovallalla, käyttää tieteellistä jargonia yms. Sanan maku on myös osittain sidoksissa itse sananmuotoon, kuten Koivusalon tekstistä ilmenee: *lingvistik-tieteellinen* on aivan muuta kuin *kielitieteellis-tieteellinen*. Joidenkin mielestä *lingvisti* voisi olla tarpeeton variantti, mutta tässä Koivusalon tekstissä se ei ole.

Sanan eri maku on siis sidoksissa ihmisten erilaisiin suhtautumistapoihin. Nämä suhtautumiset taas ovat sidoksissa ihmisten välisiin elämänskatsomuksellisiin eroihin, joihin kuuluu mm. ihmisten ammattieroja. Tällaisten ihmistenvälisen erojen takia kirjoittaminen ja lukeminen samoin kuin puhuminen ja kuunteleminen eivät voi olla symbioottisessa suhteessa toisiinsa.

Voiko kukaan astua näiden erojen ulkopuolelle ja tuomita tarpeettomia variantteja? Onko edelleen mahdollista lähteä siitä myytistä, että kielen (edes normitetun kirjoitetun kielen) pohjana olisi homogeeninen puheyhteisö ja että kommunikaatiota kuvataan niin, että A:n ajatukset siirtyvät B:n päähän? Voisiko lähteä siitä, niin kuin Anhava

olettaa (Vir. 94 s. 124), että jos on kaksi varianttia, *saada aikaan* ja *saada aikaiseksi*, ne »hyväksytään yleiskieleen» sillä ehdolla, että niiden ero ymmärretään?

Olen edellä kirjoittanut siitä, miten tekstiä luetaan tai kuunnellaan eri tavoin. Entä tämä minun oma tekstini? Miten se luetaan? Esittämäni mielipiteen vuoksi varmaankin kuulun lingvistien joukkoon. Joku, joka tuntee teoreettista taustaani, saattaa ajatella: »siinä se yrittää opettaa suomalaisille vähän lingvistiikkaa kansanomaisin sanoin». Entä jos olisinkin käyttänyt sellaisia systeemisfunktionaalisesta teoriasta minulle tuttuja tekstisemanttisia termejä kuten *genre*, *intertekstuaalisuus* tai *heteroglossia* tai viitannut Hallidayhin tai Bahtiniin. Jos tätä kirjoitustani ei olisi tarkoitettu Keskustelua-palstalle, olisinkin varmaan käyttänyt tuollaisia termejä ja viitannut esimerkiksi Bahtiniin silloin, kun puhuin eri suuntiin vetävistä yhtäläistymis- ja erilaistumisprosesseista. Ehkä asia olisi silloin tullut selvemmäksi joillekin lukijoille, ja viittauksen kautta olisin avanut uusia tekstisemanttisia ulottuvuuksia. Mutta on varmaan myös niitä, joiden mielestä olisin käyttänyt kieltä tieteen arvovalan kaapuna.

Ensimmäisessä puheenvuorossaan (Vir. 94 s. 554–555) Leino esittää metaforan, jossa nykysuomen alkuvaiheessa kirjakieli nähtiin puutarhana ja sen kehittäjät ankarina puutarhureina. Viime aikoina taas kirjakieli on pikemminkin nähty luonnonsuojelualueena. Kielenhuoltajia voidaan pitää luonnonsuojelualueen vartijoina, »joiden tehtävänä on merkitä sallitut kulkureitit ja valvoa sitä, että retkeilijät todella pysyvät noilla reiteillä.» Leino jatkaa:

Mutta olisiko syytä muovata kirjakieltä koskevia asenteita vieläkin suvaitsevammaksi? Äskeistä metaforaa jatkaakseni: olisiko kirjakieltä kohdeltava pikemminkin kansallispuistona kuin luonnonsuojelualueena? — — Kansallispuistossakaan ei kulkijoilla ole lupaa tehdä mitä tahansa, mutta he saavat vaeltaa siellä vapaasti, valita

itse omat reittinsä ja etsiäytyä haluaansa kohteeseen.

Tutkitsen Koivusalon ja Anhavan kirjoituksia sillä lailla, että he ovat edelleen luonnonsuojelualueen kannalla.

Eräs ystäväni on käyttänyt metaforaa, joka on sopiva jatko tähän luonnonsuojelualueen metaforaan. Suomennettuna se kuuluisi seuraavasti: jos ihminen on eksynyt, hän tarvitsee karttaa. Karttoja on monenlaisia, ja ne tuovat esiin eri asioita. On erilaisia maantieteellisiä karttoja, murrekarttoja, nimistökarttoja, asuintiheyskarttoja jne. Nykyisin kartat — sekä konkreettisesti että metaforisesti tulkituina — ovat mielestäni välttämättömiä suomalaisessa yhteiskunnassa. Goonijandilainen taas tulee toimeen ilman karttaa: jos hän on eksynyt, hän pystyy tunnistamaan kohtia, joihin hänen jalkansa on astunut, ja hän selviää varmaan paljon paremmin kuin meikäläinen kartan kanssa. Goonijandin kielessä ei ole sanaa, joka voitaisiin kääntää suomen *kartta*-sanalla. Goonijandin kielessä ei siis ole kartan käsitettä, sillä käsite on sidoksissa ilmaisuunsa. Eikä goonijandilainen varmaankaan tajua karttmetaforaani samalla tavoin kuin suomalainen, sillä hänen metafyyminen pohdiskelunsa on erilaista kuin meidän.

Minkälaisia karttoja voidaan sitten nykysuomen kielenhuoltokysymyksissä käyttää, kun näitä kulkureittejä suunnitellaan? Haetaanko ne kielitieteestä vai sosiologiasta vai psykologiasta vai tiedotusopista vai jostain muualta? Olen itse sitä mieltä, ettei niitä löydy mistään.

Jos kielenhuollolla on Suomessa ylipäätään enää mitään relevanssia, sen luonnetta on muutettava ja mietittävä uudelleen niitä kysymyksiä, joihin sen kuuluu puuttua.

Lopuksi kiitän kollegojani kielenkorjauksesta. Avoimesti myönnän, että omat kirjoitetut tekstini tarvitsevat suomen kielen asiantuntijoita. Tässä on ainakin yksi alue, jossa kielenhuolto tai vastaava tulee aina olemaan tärkeä. Toinen tärkeä tehtävä on tietysti orto-

grafisissa kysymyksissä. Mutta mitkä sitten ovat ne muut alueet, joihin kielenhuoltajan – kielen auktoriteetin nimissä – pitäisi puuttua?

SUSANNA SHORE